

LIDOVÁ FRONTA A JEJÍ REÁLNÁ PODOBA V ČESKOSLOVENSKU

PETER POPÁLENÝ

Úvod

Prvorepublikové Československo je nedílně spjato s celou řadou politických stran, které měly dopad na její směřování. Mezi těmito politickými stranami má své místo bezesporu i Komunistická strana Československa, která v sobě ztělesňovala antisystémový¹ prvek v rámci politického systému. Svou v mnoha ohledech výjimečnou pozici umocňovala skutečností, že od svého ustavujícího sjezdu v první polovině roku 1921 byla také jednou z podřízených sekcí Komunistické internacionály se sídlem v Moskvě, což mělo zásadní vliv na její profilaci a následný vývoj. Sounáležitost s nadnárodní komunistickou organizací zastupující zejména mocenské zájmy Sovětského svazu velmi často vedla ke konfrontaci s československým prvorepublikovým demokratickým režimem. Politika československých komunistů tak procházela celou řadou mnohdy protichůdných obrátů a její směřování bylo velmi často nejen nerosozumitelné, ale také nepředvídatelné i jejím samotným členům.

Mezi řadou direktiv přijatých na půdě Komunistické internacionály měla své – v mnoha ohledech zvláštní – postavení politika lidových front z třicátých let minulého století. Nejenže přinesla, ale také umožnila řadu zásadních změn v postojích a přístupu komunistů v jednotlivých členských zemích. Stěžejním strategickým záměrem politiky lidových front měl být boj proti fašismu a nacismu, ale také snaha v rámci tohoto boje oslovit a získat podporu široké veřejnosti, která by ve svém důsledku znamenala výrazné posílení pozic jednotlivých komunistických stran. Ústředním tématem tohoto příspěvku je posun a v řadě oblastí doslovný obrat v politice československých komunistů, který byl zapříčiněn přijetím politiky Lidové fronty. Klíčovou otázkou je, zda a do jaké úrovně měla politika lidových front mimo jiné dopad na možné oslabení antisystémových postojů Komunistické strany Československa a zda změna politiky a rétoriky komunistů přinesla požadovaný pozitivní vliv na vnímání jejich snah v očích široké veřejnosti a ostatních politických stran.

Příspěvek je rozčleněn do několika částí s cílem postihnout vybraná témata a okamžiky vývoje konceptu Lidové fronty v prvorepublikovém Československu. Úvodní pasáž je věnována stavu Komunistické strany Československa od konce

1 Sartori, Giovanni: Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu. Brno 2005, s. 136–138.

dvacátých let do konání VII. kongresu Komunistické internacionály. Komunisté byli v tomto období konfrontováni s mezinárodní a vnitropolitickou situací spolu s vnitrostranickým děním. Řada událostí potvrzovala vzrůstající rozpor mezi realitou, přáním a direktivami Kominterny. Vstupní předpoklady bezesporu výrazně ovlivňovaly formování a reálnou politiku Lidové fronty v prvorepublikovém Československu. Politice lidových front je věnována následující pasáž.

Snahy československých komunistů při prosazování politiky Lidové fronty byly konfrontovány nejen s direktivami moskevského vedení Komunistické internacionály, ale také se skutečným politickým stavem v Československu. Úsilí komunistů při prosazování Lidové fronty velmi záhy narazilo na řadu limitů, které mimo jiné pramenily z postojů a rétoriky komunistů z minulých let. Nástinu této problematiky je věnována samostatná kapitola. Dopad politiky Lidové fronty na samotnou Komunistickou stranu Československa je námětem následujících pasáží tohoto příspěvku. Závěrečná část postihuje základní dopady na další formování československých komunistů vyplývající z politiky Lidové fronty, ale také zkušeností, které komunisté při prosazování tohoto konceptu získali.

KSČ na cestě k VII. kongresu Kominterny

Kominternu již od svého vzniku v roce 1919 stanovovala svým členským sek-cím, které reprezentovaly jednotlivé národní komunistické strany, jejich politiku a zásadním způsobem ovlivňovala jejich vývoj. Jedna direktiva střídala druhou a nebylo výjimkou, že docházelo k jejich vzájemnému popření. Nezřídka byla i realita v jednotlivých zemích velmi vzdálená od přání i představ vedení Kominterny. Za takovéto situace nebylo výjimkou odstranění nepohodlných členů komunistické strany s odkazem na naplňování požadavků moskevského vedení.²

Mezi stěžejní politiky zastřešující celé spektrum jednotlivých direktiv bezesporu patřily koncepty jednotné a Lidové fronty. V mnoha ohledech měly různé cíle, ale co je spojovalo, byla snaha oslovit a aktivizovat i nekomunistickou část společnosti. Počátky ideje jednotné fronty lze vysledovat již na počátku dvacátých let pod vedením V. I. Lenina. Záměrem měla být aktivizace dělníků v zápase o naplnění základních cílů komunismu a přiblížení socialistické revoluce.³ Pohnutky byly však velmi prozaické. Požadavek na světovou, případně evropskou proletářskou revoluci byl zcela neuskutečnitelný a co víc, byl i v rozporu s ekonomickými a zahraničněpolitickými zájmy Moskvy. Na základě těchto požadavků vznikla politika, která v sobě spojovala požadavky na podporu a obranu stále se konsolidujícího Sovětského svazu a snahu o ovládnutí členských základů nekomunistických socialistických politic-

2 Popálenný, Peter: Politika Lidové fronty a její vliv na antisystémovost KSČ. *Politologická revue* 25, 2019, č. 1, s. 35.

3 Lejbnzon, Boris Moisejevič a Širinja, Kirill Kirillovič. *Obrat v politice Kominterny*. Praha 1966, s. 157.

kých stran a odborů. Bylo-li to nezbytné, ve výjimečných případech mohlo dojít ke krátké spolupráci s těmito jinak konkurenčními politickými stranami. Spory v rámci komunistické strany o podobu jednotné fronty přetrvávaly s odkazem na novou situaci a úkoly. Část komunistů požadovala vytvoření jednotné fronty „zdola“ a reformisty označovala za iniciátory jednotné fronty „shora“, která měla sloužit jako nástroj k oslabení a diskreditování skutečné jednotné fronty vytvořené na třídním základě.⁴ Sama Komunistická internacionála však ještě stále nevyklučovala možnost vyjednávání a spolupráci s představiteli reformistů.⁵ Strategie jednotné fronty bez ohledu na celou řadu obměn a protichůdných kroků byla prezentována vedením Komunistické internacionály do konce roku 1928.⁶

Mezi zlomové okamžiky ve vývoji komunistického hnutí i samotné Kominterny patří její moskevský VI. kongres konaný v létě v roce 1928. Ústředním tématem rokování byl boj proti oportunistu a „pravé úchylce“ v rámci všech komunistických stran.⁷ Kongres tak potvrdil nekompromisní bolševizaci a „obrat doleva“, který započal již v roce 1926. Nadcházející etapa vývoje, mnohdy označovaná jako „třetí období“, byla ve znamení stupňující se agresivity jednotlivých národních sekcí vůči všemu a všem, co nebylo v souladu s bolševickým pojetím.⁸ Výsledkem byla zvyšující se izolace komunistů ve společnosti a nárůst antisystémových projevů těchto stran. Kongres měl i zásadní vliv na další vývoj Komunistické strany Československa. EKI (Exekutiva Komunistické internacionály) vyslovila nespokojenost s prací a směřováním československých komunistů a dala podnět pro vytvoření zvláštní komise v čele s Klementem Gottwaldem. V otevřeném dopise výkonný výbor Kominterny zejména vytýkal československým komunistům množství chyb včetně nedostatečného a nesystematického postupu proti oportunistu ve všech jeho podobách.⁹

Požadavky na změnu směřování československých komunistů našly odezvu a své naplnění na únorovém V. sjezdu Komunistické strany Československa v roce

4 Hájek, R.: Boj horníků a taktika jednotné fronty. Komunistická revue 5, 1928, č. 10, s. 746–754.

5 Postoj Komunistické internacionály se vyjasnil na VI. kongresu v létě 1928. Dle Švermy: „Komunisté i dále jsou představiteli bojovné dělnické jednoty, komunisté i dále budou se obracet na poctivé dělníky, stojící pod vlivem reformistů, volající do boje, ale tato jednota – jednotná fronta zdola – musí jasně ukázati veškeru propast mezi námi a reformisty. Taktika jednotné fronty zdola, taktika jednotné fronty, vyrůstající z bojové vůle závodů. Ne s vůdci, ale s dělníky – a proti vůdcům! – to je jediná odpověď, kterou může dáti KI k oné úloze, k níž nyní sociální demokracie dorostla“ (Šverma, Jan: Na prahu velikých bojů. Výsledky VI. Kongresu KI. Komunistická revue 5, 1928, č. 10, s. 731).

6 McDermott, Kevin – Agnew, Jeremy: Kominterny: dějiny mezinárodního komunismu za Leniny a Stalinovy éry. Praha 2011, s. 44.

7 Bieliková, Jarmila et al.: Dějiny Komunistické strany Československa v datech. Praha 1984, s. 224.

8 McDermott, K. – Agnew, J.: Kominterny, s. 94–95.

9 Zápotocký, Antonín: KSČ a Otevřený list EKI I. Komunistická revue 5, 1928, č. 10, s. 792–795.

1929. Apel na nutnost důsledné bolševizace KSČ však zazníval i z vlastních řad již před V. kongresem Komunistické internacionály. Úsilí řady stoupců bolševického směřování bylo zaměřeno na změnu vlastní organizační struktury strany, která měla být klíčovou pro její další vývoj.¹⁰ Následující období důležitost těchto kroků potvrdilo. Gottwaldovo bolševické křídlo převzalo iniciativu a vedení strany. Úkolem a cílem bylo v rámci důsledné bolševizace strany uskutečnit její očištění od sociálnědemokratických tradic, které měly být zdrojem pravého nebezpečí. Důsledný a aktivní postup proti všemu nebolševickému měl plnou podporu ze strany vedení EKI.¹¹ Zasedání ÚV KSČ konané v srpnových dnech roku 1928 již plně akceptovalo všechna usnesení X. pléna EKI. Jedním ze stěžejních úkolů bylo ovládnutí odborového hnutí a aktivní potírání všech projevů tzv. sociálfašismu vycházejícího z II. internacionály. Spolupráce s ostatními levicovými stranami byla zapovězena. Usnesení ve své samostatné kapitole dále požadovalo od všech komunistů plnou podporu při obraně Sovětského svazu, nehledě na zájmy dané země.¹² Českoslovenští komunisté plně respektující požadavky Kominterny a jejího moskevského vedení se vydali na cestu vedoucí do izolace, vnitřního soupeření a boje proti demokratickému systému první republiky.

VI. sjezd Komunistické strany Československa, který proběhl v březnových dnech v roce 1931, byl již plně v souladu s požadavky Kominterny. Klement Gottwald na sjezdu neopomněl upozornit na hrozbu nacionálfašismu a fašistické diktatury, ale také na nebezpečí sociálfašismu. Nejen českoslovenští komunisté měli povinnost chránit Sovětský svaz před všemi nepřáteli včetně domácí buržoasie.¹³ Československo bylo naopak prezentováno jako imperialistický stát vykořisťující a potlačující ostatní národnosti v něm přítomné.¹⁴ Nelze opomenout, že KSČ byla parlamentní stranou a tyto postoje se zákonitě promítaly i do projevů jejích poslanců na parlamentní půdě, což mělo za následek jen další destabilizaci vnitropolitické situace. Jejich postup byl však v souladu s politikou Kominterny a se stanovisky VI. sjezdu KSČ, který vnímal hospodářskou situaci, nástup nacismu a fašismu jako šanci pro změnu samotného systému.¹⁵

10 Beuer, Gustav: Nový organizační řád KSČ. Komunistická revue 5, 1928, č. 2, s. 124–128.

11 Protokol V. řádného sjezdu KSČ: Protokol V. řádného sjezdu Komunistické strany Československa, 18. – 23. února 1929. Praha 1978, s. 363–366.

12 Od VI. sjezdu Kominterny až k 1. srpnu. O situaci a úkolech komunistických stran. 1929, s. 113–132.

13 Protokol VI. řádného sjezdu KSČ: Protokol VI. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Konaného v Praze ve dnech 7. až 11. března 1931. Praha 1931, s. 15–28.

14 Protokol VI. řádného sjezdu KSČ: Protokol VI. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Konaného v Praze ve dnech 7. až 11. března 1931. Praha 1931, s. 133–135.

15 Program KI a usnesení VI. sjezdu KSČ: Program KI a usnesení VI. sjezdu KSČ. Praha 1931, s. 64.

Definitivní uchopení moci Stalinem v rámci VKS(b) a upevnění jeho vlivu v rámci Kominterny mělo dopad i na vnímání nacismu a fašismu. Nejen teoretické práce Antonia Gramsciho byly nahrazeny řadou bolševických hesel hlásajících poslední stádium kapitalistické společnosti v podobě těchto diktatur. Bolševický přístup zcela opomíjel skutečnost, že tyto diktatury vedou i k likvidaci části buržoazie a zejména ke konci parlamentní demokracie. Byla to ale právě parlamentní demokracie, které umožňovala levicovým stranám participaci na moci a samu existenci komunistických stran.¹⁶ Politika komunistických stran doplněná o boj se sociálfašisty a neustálé útoky na základy demokratických systémů přinášela negativní důsledky i v případě československých komunistů. Část společnosti a státní aparát je začal vnímat jako stejné ne-li větší nebezpečí než fašismus.

Českoslovenští komunisté byli stále častěji konfrontováni s měnící se vnitropolitickou situací prvorepublikového Československa. Zcela nesmyslné útoky na sociální demokracii pod heslem boje proti sociálfašismu a ve snaze získat část společnosti a dělnických mas na svou stranu nepřinášely úspěchy, a naopak docházelo k nebezpečnému odlivu dělníků k extrémní pravici.¹⁷ Snahy o zvýšení vlivu na odborové hnutí a dění v závodech narážely na zásadní problém vyplývající ze skutečnosti, že v tomto období bylo pouhých 16 % členů strany přítomno v závodních buňkách. Reálnou úspěšnost potenciálních protestních akcí organizovaných pouze komunisty komplikovala i vysoká nezaměstnanost v jejich řadách, dosahující 40 %.¹⁸ Za této situace postupně sílily hlasy upozorňující na nesmyslnou sektářskou politiku Kominterny. Záměrem těchto skupin a proudů ve straně bylo alespoň částečně oslabit politiku spojenou s bojem proti sociálfašismu. Navzdory oficiálně přetrvávajícímu odmítání spolupráce komunistů s čelnými představiteli sociálních demokratů došlo k jistému posunu ve vnímání středních a nižších sociálnědemokratických organizačních článků. Posun v postoji části komunistů bylo možné spatřit v rámci konání mostecké stávk, která byla svým rozsahem do té doby největším protestním vystoupením.¹⁹ Úspěch stávk měl pozitivní odezvu

16 McDermott, K. – Agnew, J.: Kominterny, s. 121.

17 Hospodářská krize a politický vývoj od počátku 30. let podpořil radikálnost i mezi německou menšinou v ČSR. Politické strany reprezentující tyto proudy ve společnosti např. Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (DNSAP) a následně Sudetendeutsche Partei (SdP) měly ve svých řadách značný podíl dělníků (Pasák, Tomáš – Pasáková, Jana (ed.): Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945. Praha 1999, s. 105). Nelze také opomenout i skutečnost nezanedbatelného vlivu tzv. „Hakenkreuzlerů“ nejen v případě stávek v Duchcově 1931 a v Mostě v roce 1932. Nelze opomenout skutečnost, že českou členskou základnu Národní obce fašistické (NOF) tvořili také dělníci a tzv. „lumpenproletariát“ (Pasák, T. – Pasáková, J. (ed.): Český fašismus 1922–1945, s. 114). Hlinkova slovenská ľudová strana (HLS) s narůstajícím nacionalismem dokázala oslovit mnohé dělníky.

18 Reiman Pavel: Dějiny KSČ. Praha 1961, s. 305.

19 Tamtéž, s. 307.

i v rámci vedení Komunistické strany Československa jako doklad širšího uplatnění myšlenky jednotné fronty. Čelný představitel strany Josef Guttman i na základě těchto událostí vystoupil s kritikou konceptu sociálfašismu na XII. plénu EKI koncem léta 1932 a ve svém důsledku zpochybnil politiku Kominterny. Ve svém projevu také kritizoval chybnou politiku Komunistické strany Německa nevyužívající možnosti jednotné fronty v boji proti nacismu. Podporu našel překvapivě i u jinak spolehlivého stoupence politiky Kominterny Klementa Gottwalda. Jeho podpora však měla velmi krátkého trvání a na základě odmítavého stanoviska ze strany EKI Gottwald rychle změnil názor. Následně byl Josef Guttman obviněn z trockismu²⁰ a v prosinci 1933 vyloučen ze strany. Vedení Kominterny dále ve své rezoluci uložilo ÚV KSČ důsledně vystoupit proti pravicově oportunistickým projevům ve straně a zamezit nekoordinovanému růstu politické angažovanosti mas. Komunisté měli nadále aktivně vystupovat proti sociální demokracii.²¹

Události prvních měsíců roku 1933 v Německu měly značný dopad i na československé komunisty. Požár Říšského sněmu, rozsáhlé zatýkání německých komunistů a následný zákaz samotné Komunistické strany Německa byl pro komunisty odstrašující. Za nastalé situace se zrodila výzva představitelů dvou nejsilnějších sekcí Komunistické internacionály, francouzské a československé.²² Klement Gottwald a Maurice Thorez vyzvali 7. dubna 1933 představitele EKI k dialogu o možné spolupráci se zástupci II. internacionály. Moskevské vedení Kominterny reagovalo zcela zamítavě a vydalo naopak direktivu vyžadující od všech členských komunistických stran neodkladné zahájení boje proti II. internacionále pro její podvratnou činnost v boji proti fašismu.²³ Českoslovenští komunisté se ocitli v schizofrenní situaci, zda mají reagovat na mezinárodní a vnitropolitickou situaci nebo plnit bez výhrad direktivy Komunistické internacionály.

20 Guttman jistě reprezentoval umírněnější křídlo strany, které akceptovalo možnost jistého stupně spolupráce a tolerance k sociální demokracii. Kritika jeho postojů měla dopad i na měsíčník pro teorii a praxi marxismu-leninismu Komunistickou revue. Guttmannovo angažmá bylo jedním z důsledků ukončení vydávání Komunistické revue na podzim 1933 (Cabada, Ladislav: *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890–1938*. Plzeň 2005, s. 153). Je otázkou, do jaké míry se stala Komunistická revue protibolševickou, obzvláště pokud se začteme do červencového článku s názvem „Co je „sociálfašismem“?“ (F. Š.: Co je se „sociálfašismem“? Komunistická revue 8, 1933, č. 6., s. 186), ve kterém zazněla nejtvrdší kritika sociální demokracie a kde byla nekompromisně obhajována teze sociálfašismu ze stalinistického pohledu s nezbytnou kritikou trockismu.

21 Niklíček, Ladislav: *Dilema československých komunistů ve třicátých letech*. Pardubice 1968, s. 35.

22 Agresivní politika Komunistické internacionály přinesla své ovoce. Koncem roku 1933 mělo své zastoupení na XIII. plénu EKI 72 komunistických stran, ale pouze 16 působilo legálně a 7 pololegálně. Francouzská a československá sekce se stala s pouhými 30.000 členy největšími zástupci, odhlédneme-li od ruských bolševiků a čínské sekce. McDermott, K. – Agnew, J.: *Kominterny*, s. 132.

23 McDermott, K. – Agnew, J.: *Kominterny*, s. 132.

Oddanost bolševickému paradigmatu a podřízenost moskevskému vedení přetrvávala u československých komunistů i v roce 1934, a to bez ohledu na skutečnost, že část straníků měla stále větší pochybnosti o smysluplnosti vytýčené stranické linie. Případ Guttman byl však stále živou připomínkou na postup, jakým se strana vypořádala s odlišným názorem a kritikou. Jednotná fronta měla být nadále nástrojem pro indoktrinování sociálnědemokratických mas a mělo urychleně docházet k očištění jednotné fronty od sociálnědemokratických funkcionářů, dělníků a sympatizantů, jejichž postoje byly v rozporu s myšlenkami a praktikami komunistické ideologie. Komunisté byli dle svého názoru jedinými opravdovými bojovníky proti fašismu.²⁴

Rozporuplná vnitrostranícká situace a problematické vnímání ze strany velké části společnosti a státních orgánů dosáhlo v roce 1934 jednoho ze svých pomyslných vrcholů. Prezidentské volby pojalo vedení československých komunistů v čele se svým kandidátem Klementem Gottwaldem jako projev nekompromisního bolševismu. Prezidentská kampaň se nesla pod heslem „*Ne Masaryk, ale Lenin*“ a v květnové proklamaci komunistického poslaneckého klubu zaznělo „*Pryč s fašistickou a sociálfašistickou diktaturou! At žije proletářská diktatura!*“. Reakce na zvolenou rétoriku a s ní spojené aktivity byly očekávatelné. Nejen, že Klement Gottwald nebyl zvolen, ale došlo k jeho trestnímu stíhání podle zákona na ochranu republiky. Následně byli společně s Gottwaldem zbaveni poslanecké imunity také Kopecký, Krosnář a Štětka, na které byl také vydán zatykač. První dva jmenovaní našli moskevský azyl v rámci Kominterny, naopak Krosnář se Štětkou zůstali v Československu. Pro československé komunisty nastalo v řadě ohledů paradoxní období. V Československu stále legální politická strana, která byla ale zároveň podřízenou sekcí zahraniční politické organizace, měla své čelné představitele na útěku v zahraničí. Vývoj v dalších komunistických stranách v Evropě směřoval zcela jiným směrem, a to ke spolupráci se socialistickými stranami v boji proti nebezpečí fašismu. Rozdílnost ve vývoji a postojích ostatních evropských komunistických stran v porovnání s KSČ dokládá dohoda francouzských komunistů se socialisty ze dne 27. července 1934. Byla následována italskými komunisty 17. srpna téhož roku.²⁵ Nelze opomenout důležitou skutečnost, že obě jmenované komunistické strany byly také sekcemi Kominterny. Komunistická strana Československa i v tomto období nadále setrvala na svém anti-systémovém postoji a výsledkem byla stále se prohlubující společenská izolace. Pokračující vnitrostranícký boj vedl k dalšímu oslabení aktivní členské základny a ke ztrátě celé řady sympatizantů.

24 Nedvěd, František: *Jasnou frontou proti oportunistům*. Praha 1934, s. 28–29.

25 Bieliková, Jarmila et al.: *Dějiny Komunistické strany Československa v datech*. Praha 1984, s. 282–283.

Lidová fronta

Na přelomu července a srpna v roce 1935 se konal v pořadí již VII. kongres Kominterny v Moskvě. Klíčovým tématem byla problematika spojená s posilováním a upevňováním fašismu a dopady nastalé situace na jednotlivé členské sekce i samotný Sovětský svaz. Ve svém stěžejním projevu Georgi Dimitrov shrnul situaci minulého období a přednesl tezi Lidové fronty, která přinesla nezanedbatelný úspěch francouzským komunistům. Jednotlivé komunistické strany tak byly nuceny vyřešit zásadní dilema, zda svým přístupem oslabí fašistické tendence ve společnosti nebo buržoazní demokracii, proti které doposud aktivně vystupovaly. Specifická podpora buržoazní demokracie měla proběhnout formou společné fronty levicových stran, ale jejím jádrem a hlavním hybatelem měly být sami komunisté.²⁶ Lidová fronta měla dle Dimitrova umožnit: „...drobné buržoazii, rolnictvu a demokratické inteligenci, aby nejen čelily poručníkování a útisku kliky finančního kapitálu, nýbrž také povstaly proti němu na obranu svých životních zájmů a práv, opírajíce se o bojovné souručenství s dělnickou třídou ve státním a mezinárodním měřítku. Lidová fronta přináší východisko ze situace, ze které, jak se zdálo maloměšťáckým vrstvám, východiska nebylo, neboť se domnívaly, že je jim souzeno podříditi se fašistickému panství. Lidová fronta pomáhá dělnické třídě, aby se vyhnula politické izolovanosti, do které ji vědomě vhánil buržoazie, a vytváří nejpříznivější podmínky, aby mohla dostáti svému historickému poslání, postavit se v čelo lidu proti hrstce finančních magnátů, velkokapitalistů a velkostatkářů, být předvojem v neukončených demokratických revolucích a ve všech hnutích za pokrok a kulturu...“.²⁷ Doposud zásadně zamítavý postoj k případné spolupráci se sociálnědemokratickými stranami nebo dokonce i k pouhé podpoře jejich vlád, která byla označována jako doklad aktivní spolupráce s buržoazií, měla vystřídat jistá forma partnerství. Cíl v podobě proletářské revoluce však zůstal nezměněn. Pro její uskutečnění bylo možné akceptovat i participaci na případné koaliční vládě. Zdaleka nešlo o nereálnou situaci. V květnu 1936 byli francouzští komunisté postaveni před výzvou, zda do takovéto vlády vstoupit.²⁸

KSČ byla v Dimitrovově referátu věnována samostatná pasáž, ve které společně s vedením EKI vyzýval československé komunisty k hledání doposud zapovězené spolupráce.²⁹ Nejen pro řadové členy KSČ byl kongres v řadě oblastí zlomový, ale

26 Dimitrov, Georgi: *Za sjednocení milionů proti fašismu*. Praha 1935, s. 24.

27 Dimitrov, Georgi: *Lidová fronta boje proti fašismu a válce*. Praha 1937, s. 7.

28 McDermott, K. – Agnew, J.: *Kominterny*, s. 141.

29 Dle Dimitrova: „I v Československu je možné a nutné využití pro vytvoření jednotné fronty dělnické třídy určitých požadavků, vytýčených českou a německou sociální demokracií a reformistickými odbory. Když sociální demokracie například žádá, aby byla dána práce nezaměstnaným nebo aby byly zrušeny – jak to žádá již od roku 1927 – zákony, oklešťující obecní samosprávu,

také zcela matoucí. Došlo snad k ukončení boje s pravicovým oportunistem a zrádnou sociální demokracií, která byla nositelkou sociálfašismu? Mají komunisté otevřeně podporovat, ne-li přímo participovat na vládě se sociální demokracií? Měly být zapomenuty různé formy pravicových úchylek nebo boj o odbory? Odpovědi na celou řadu těchto otázek ve svém důsledku zcela korespondovaly s tradicí Kominterny. Každý případ se měl řešit na základě aktuálního stavu dané země. Rozhodující měla být skutečnost, v jakém stádiu vývoje je buržoazní demokracie. V situaci, kdy byla u moci fašistická diktatura, mělo dojít k jejímu svržení za široké spolupráce s ostatními subjekty. Bez ohledu na všechny formy spolupráce bylo primárním cílem komunistů nastolení diktatury proletariátu a potenciální participace v rámci Lidové fronty měla být pouhým mezikrokem na vytyčené cestě.³⁰

KSC a její politika Lidové fronty, přání a skutečnost

Pokud měl být koncept Lidové fronty úspěšný, bylo bezesporu nutné získat podporu ostatních politických stran. V případě nejen sociálních demokratů byl již samotný přístup více než obezřetný a důvody, které k tomu vedly, byly zcela logické. Na komunistických sekretariátech byli stále stejní představitelé, kteří před několika týdny oddaně bojovali proti sociálfašismu a dle svých výroků i proti buržoazní demokracii. V dokumentech právě proběhlého VII. kongresu Kominterny bylo marné hledat kritické hodnocení přístupu let minulých. Komunistické hnutí ovládal nadále nekompromisní Stalin netající se svou nenávistí ke všemu sociálnědemokratickému. Nedůvěra řady socialistů a liberálů měla být velmi záhy potvrzena. Od poloviny roku 1936 začaly koordinované a rozsáhlé moskevské procesy s domnělými zrádci.³¹ Stalinské čistky a s nimi spojený teror měly destruktivní dopad na vnímání snah moskevského vedení Kominterny a přinesly i zděšení do jejich členských sekcí.

Přijetí politiky lidových front znamenalo pro československé komunisty možnost aktivněji ovlivňovat domácí dění a pokusit se vystoupit ze společenské izolace. Počátek roku 1935 však zdaleka nenasvědčoval zásadnímu obratu v linii strany. Vedoucí představitel Klement Gottwald setrval od léta minulého roku v moskevském

je nutno dole v jednotlivých místech a v každém okrese konkretizovat tyto požadavky a ruku v ruce se sociálnědemokratickými organizacemi bojovat za jejich skutečné provedení. Nebo když sociálnědemokratické strany potírají „povšechné“ nositele fašismu ve státním aparátu, je nutno v každém okrese vytáhnouti na světlo konkrétní fašistické trabanty a společně se sociálnědemokratickými dělníky podnikati akce za jejich odstranění ze státních funkcí“ (Dimitrov, G.: Za sjednocení milionů, s. 40).

30 Dimitrov, G: Za sjednocení milionů, s. 79–80.

31 Hedeler, Wladislaw: Ezhov's Scenario for the Great Terror and the Falsified Record of the Third Moscow Show Trial. In: McLoughlin, Barry – McDermott, Kevin. (eds.). Stalin's Terror: High Politics and Mass Repression in the Soviet Union. New York Palgrave Macmillan UK 2004, s. 39.

exilu, kam uprchl před trestním stíháním v souvislosti s volbou prezidenta. Vedním strany byli pověřeni Jan Šverma a Rudolf Slánský, ale jejich reálná rozhodovací pravomoc byla silně limitována zásahy Klementa Gottwalda a ve svém důsledku i samotným moskevským vedením Kominterny. Již tak obtížnou situaci československých komunistů komplikovala skutečnost, že Gottwald v moskevském exilu zcela ztrácel kontakt s reálným politickým děním v Československu. Održenosť od reality dokumentuje i jím vydaný volební³² manifest s názvem: „*Komunismus – jediná záchrana*.“ Vlastní text zcela ignoroval politickou situaci i atmosféru ve společnosti, která vyžadovala zcela jiné sdělení. V pasáži manifestu lze číst: „Všemu pracujícímu lidu Československa! Mocní tohoto světa – všechny strany kapitalistů, bankéřů a velkostatkářů – budou se snažit, aby vás znovu volebními sliby oklamali.“... „To, co navrhuji dnes představitelé měšťáckých stran jako jedinou spásu lidu, je vlastně navlas totéž, co učinili Hitler a Mussolini.“... „Ale mobilizující dělnickou třídu do boje proti hladu, my jí současně ukazujeme: Nebude konec tomuto živoreni, dokud páni budou vládnout nad továrnami a šachtami, dokud hrstka bankéřských spekulantů bude rozhodovat o osudech miliónů. Existence pracujícího lidu nebude zajištěna, dokud lid nezúctuje s příčinami svých bēd, s kapitalistickým systémem a s jeho vládnoucí třídou. Chce-li dělnická třída žít, musí kapitalismus zemřít!“... „Jen socialismus nahradí kapitalistický chaos socialistickým plánem a pořádkem.“... „proto, všichni pracující, postavte se pod slavné prapory komunismu!“... „S těmito silami bojují komunisté Československa v jednotné mezinárodní frontě za svržení kapitalismu a za nový socialistický svět!“³³ Českoslovenští komunisté však byli nuceni vystupovat velmi obezřetně nejen z obavy ze ztráty svých voličů, ale i z důvodů možného zákazu jejich činnosti. Výsledkem byla volební kampaň, v níž se prolínalo téma boje proti fašismu s bojem proti buržoazii. V předvečer voleb došlo k události, která částečně podpořila změnu v postoji komunistů k československému státu a také posun ve vnímání Sovětského svazu částí veřejnosti.³⁴ Tři dny před volbami, 16. května 1935,³⁵ byla podepsána československo-sovětská smlouva, kterou českoslovenští komunisté prezentovali jako možnou záštitu v boji proti fašismu a nacismu a doklad snahy Sovětského svazu o kolektivní bezpečnost.

32 V květnu 1935 se konaly volby do Národního shromáždění ČSR.

33 Gottwald, Klement: Deset let. Sborník projevů. 1936–1946. Praha 1946, s 120–137.

34 K posunu ve vnímání bezesporu přispěla mezinárodní situace v Evropě. Již v lednu 1935 v časopisu Přítomnost píše ve svém článku Šrom: „Sovětský svaz za dané situace je partnerem v mezinárodně-politických a mezinárodně-hospodářských závazcích stejně spolehlivým, jako každý partner jiný. Určité výhrady je třeba mít sice na paměti, ale ty plynou z celkové vnitřní struktury sovětské, která neskrývá pro nás nic neznámého. Této vnitřní struktury a vnitřní situace jest však třeba pečlivě a soustavně si všimati, neboť jediné ona určuje hodnotu partnera“ (Šrom, J. E: (1935). Stalin a Třetí internacionála. Přítomnost, roč. 12, 1935, č. 1, s. 10).

35 Bieliková, J. et al.: Dějiny Komunistické strany Československa, s. 290.

Postupná změna kurzu komunistické strany měla za následek pozvolné potlačování vyhraněných antisystémových postojů. Podpora proletářské demokracie sovětského modelu byla dočasně nahrazena bojem za nejširší demokracii, která v situaci, kdy stále ještě existovaly jednotlivé společenské třídy, měla být neuvýhodněnější pro pracující masu.³⁶ Nastalá zahraniční a vnitropolitická situace nutila KSČ a její čelné představitele k vytvoření politiky zahrnující v sobě komunistickou ideologii dočasně zbavenou nejúdernějších hesel, doplněnou o nacionalistický akcent³⁷ a snahu prezentovat samu sebe jako stranu pro všechny odpůrce fašismu, nacismu a obránce Československé republiky.

Vnitropolitická situace a události s ní spojené na podzim roku 1935 umožnily KSČ získat vliv na politické dění ve společnosti, který mohla prezentovat občanům jako jasný důkaz své snahy o konstruktivní spolupráci s částí demokratických stran ve snaze o zabezpečení stability Československa v době fašistického ohrožení. Příležitost pro formální deklaraci těchto snah se naskytlá při volbě prezidenta republiky. Zdravotní stav T. G. Masaryka již neumožňoval jeho setrvání v úřadu prezidenta republiky a kandidát v podobě Edvarda Beneše neměl zdaleka jistou a potřebnou volební podporu. Komunistům se tak naskytlá možnost podpořit socialistického kandidáta na post prezidenta republiky mimo jiné jako výraz snahy o vytvoření Lidové fronty, ale také možnost, jak efektivně vyřešit přetrvávající personální problémy ve straně. Je dobré na tomto místě připomenout volbu prezidenta republiky v roce 1934, která vyústila v trestní stíhání Gottwalda a jeho spolustraníků. Nástupu do vězení se odsouzení komunisté vyhnuli útekem do Sovětského svazu, kde stále setrvali. Nyní se rýsovala pro obě strany přijatelná možnost. Komunisté měli při prezidentské volbě podpořit Beneše, který byl v mnoha ohledech přijatelný i pro Moskvu, výměnou za amnestii pro čelné představitele KSČ. Dohoda došla naplnění čtyři dny před vlastní volbou prezidenta. Stále úřadující prezident T. G. Masaryk 14. prosince 1935 podepsal amnestii pro stíhané komunistické představitele, aby mohli bez obav ze zatčení hlasovat pro vítězného Beneše.³⁸

Lidová fronta se stala definitivně jedním ze stěžejních východisek politiky KSČ a jasným dokladem byl bezesporu VII. sjezd strany v dubnu 1936. Od předešlého sjezdu strany došlo k řadě změn na mezinárodní i domácí scéně, ale spojení s Kominternou nemělo být zpochybněno. V zahajovacím projevu Antonín Zápotocký jasně definoval postoje komunistické strany, její směřování i spjatost s komunis-

36 Gottwald, K.: Deset let, s. 180.

37 V rámci Komunistické internacionály proběhla řada debat o nutnosti využít a jistým způsobem moderovat národní a národnostní citění v jednotlivých zemích v rámci ideologického boje (Dimitrov, Georgi: Problémy jednotné a Lidové fronty. Praha 1938, s. 64–69.

38 Klimek, Antonín: Velké dějiny zemí Koruny české XIII. 1929–1938. Praha 2002, s. 360.

tickou internacionálou: „Půjdeme neochvějně a neodchylně cestou, kterou nám ukázal VII. světový sjezd komunistické internacionály a její kormidelník, soudruh Dimitrov.... Je to cesta mobilizace milionů proti fašismu, na obranu míru, proti hladu. Jestliže po VII. kongresu Komunistické internacionály se strana na okamžik uchýlila z této cesty, pak díky pomoci exekutivy KI v čele se soudruhem Dimitrovem chyby rychle napravila. Celá strana s nadšením schválila zásah soudruha Gottwalda.... Celá strana a jistě celý náš sjezd je hrdý na svého vůdce, který včas a energicky zakročil. Nevyskytla se ani jedna organizace, ani jediný člen, který by s jeho zásahem nesouhlasil“. Ve svém projevu nemohl Antonín Zápotocký opomenout samotné postavení komunistické strany i stále nejmocnějšího muže v rámci komunistického hnutí: „Jsme hrdi na to, že jsme součástí jediné světové strany. Komunistické internacionály, již v čele stojí hrdinný protifašistický bojovník, nejbližší spolupracovník soudruha Stalina, soudruh Dimitrov“.39 Sjezd stvrdil další směřování KSČ v podobě podřízené sekce Kominterny. Posun v rétorice zaznamenal i samotný Klement Gottwald, který ve svém referátu „*Lidovou frontu pro obranu míru, proti Hitlerovi, za chléb a svobodu*“,40 objasnil přístup vedení EKI a jeho požadavky na zabezpečení podmínek pro splnění všech úkolů plynoucích z nové politiky Kominterny. Pokud měl doposud odmítavý a nepřátelský postoj KSČ k samotnému Československu projít zásadní změnou, bylo nutné vysvětlit důvody v mnohém radikálních změn.41 Československo mělo být i nadále vnímáno komunisty jako kapitalistický a imperialistický stát, který je součástí protisovětské opozice. Gottwald ospravedlňoval změnu postoje vedení strany novým přístupem Československa k Sovětskému svazu spolu s nutností společného boje proti fašistickému nebezpečí. Důležitým argumentem pro spolupráci bylo i nebezpečí válečného konfliktu nacistického Německa se Sovětským svazem.42

Pozitivní změny v přístupu a rétorice KSČ v kombinaci s vývojem na domácí politické scéně a také stále se zhoršující se mezinárodní situací otevřely reálnou možnost akceptace některých komunistických návrhů ostatními politickými subjekty. Kladné vnímání možností a přínosu Lidové fronty, případně i smlouvy se Sovětským svazem,43 bylo tématem i v ostatních politických stranách. Národní

39 Zápotocký, Antonín: Zahájení sjezdu. In: Protokol VII. sjezdu KSČ. Praha 1936, s. 14–15.

40 Protokol VII. sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1936, s. 29–43.

41 Dle Gottwalda: „Pozice komunistické strany ve věci ohrožení Československa hitlerovským fašismem je pozicí obrany Československa proti Hitlerovi, obrany proti fašismu“ (Gottwald, Klement: *Lidovou frontu pro obranu míru, proti Hitlerovi, za chléb a svobodu*. In: Protokol VII. KSČ. Praha 1936, s. 30).

42 Dle Gottwalda: „Dnes Československo a Francie podporují do určité míry, byť i s výhradou, být ne důsledně, mírovou politiku Sovětského svazu“ (Gottwald, K.: *Lidovou frontu pro obranu míru*, s. 31).

43 Velmi často ve spojitosti se smlouvou mezi Francií a SSSR.

socialisté ve své rezoluci (I. sekce – všeobecně politická) přijaté na XIII. valném sjezdu⁴⁴ viděli ve vítězství konceptu Lidové fronty ve Francii reálnou možnost k politickému zkliďnění a v případě smlouvy se Sovětským svazem i možnost posílení vzájemné bezpečnosti a míru.⁴⁵ Na základě zkušeností pramenících ze součinnosti při volbě prezidenta v minulém roce bylo otázkou, zda a do jaké míry by bylo možné další pokračování spolupráce komunistů s představiteli sociální demokracie a socialistů v rámci Lidové fronty. Účast zástupců zmíněných stran ve vládě byla však stále terčem kritiky. Představitelé KSČ již nepodmiňovali účast těchto stran v Lidové frontě jejich odchodem z vlády, ale očekávali, že komunistické požadavky budou prosazeny prostřednictvím zástupců politických stran tvořících Lidovou frontu. Souhlas s tímto přístupem by komunistům umožnil získat vliv na samotnou vládu bez jejich účasti a tím by se také vyhnuli případné kritice ze zrady bolševických metod. Nepřijatelností a nereálností těchto požadavků si byli vědomi i sami komunisté a předložili tak další návrh v podobě vlády Lidové fronty. Úkolem takto sestavené vlády měla být příprava obrany Československa pod vedením KSČ.⁴⁶

Českoslovenští komunisté se od roku 1936 dostávali do řady dilemat. KSČ v roli poslušné sekce Kominterny měla za úkol naplnit požadavky spojené s politikou Lidové fronty. Představitelé KSČ si však byli stále plně vědomi, že existuje jen velmi tenká a velmi často se měnící hranice, při jejímž překročení mohou být obviněni ze zrady bolševismu. Již tak schizofrenní situaci ještě více komplikovala vnitřní situace VKS(b)⁴⁷ a začínající rozsáhlé a koordinované politické procesy⁴⁸ a s nimi spojený stalinský teror, který se postupně přenesl i do struktur Kominterny. Dopad procesů byl devastující i mimo komunistické hnutí a rozsah a krutost represí vyvolaly oprávněně odpor velké části socialistů a liberálů.⁴⁹ Důvěryhodnost komunistů a ochota ostatních politických stran k případné úzké spolupráci byla těmito událostmi značně ovlivněna, ne-li přímo znemožněna. Neméně komplikovanou a citlivou otázkou se stal postoj k občanské válce ve Španělsku. Podpora ÚV KSČ přerostla od pouhých proklamací a hesel k souhlasu s odchodem

44 Sjezd se konal v Praze v období od 30. května do 1. června 1936.

45 Rezoluce I. sekce /všeobecně politické/ XIII. Valném sjezdu Československé strany národně socialistické 1936.

46 Gottwald, K.: Lidovou frontu pro obranu míru, s. 35–40.

47 Všesvazová komunistická strana (bolševiků).

48 Hedeler, W.: Ezhov's Scenario for the Great Terror, s. 39.

49 Dle Buriana: „Sotva se mýlití, řekneme-li, že Stalinova proklamace trestu smrti bude nejen novým mezníkem ve vývoji vnitřních věcí SSSR, ale také mezníkem ve vývoji mezinárodního dělnického hnutí, i hnutí československého“ (Burian: Stalinův trest smrti. Přítomnost, roč. 13, 1936, č. 34, s. 531).

dobrovolníků do řad interbrigád. Odhlédneme-li od porušení zákona na ochranu státu zakazujícího československým státním příslušníkům vstup do řad zahraničních ozbrojených sil,⁵⁰ většina případných partnerů pro spolupráci v rámci Lidové fronty zastávala k přímé účasti v občanské válce zcela odmítavé stanovisko. Nejednoznačnost změn přijatých ze strany komunistů dále zásadním způsobem ovlivňovala potřebnou důvěru potenciálních partnerů.⁵¹

Úsilí komunistů získat širokou podporu myšlenke Lidové fronty bylo stěžejním tématem květnového zasedání ÚV KSČ v roce 1937. Hlavním úkolem byl přetrvávající boj na obranu republiky⁵² a snaha oslovit co nejširší masy.⁵³ Do kampaně se měla dále co nejaktivněji zapojovat všechna stranická periodika. Např. *Haló noviny* – reportážní a informační listy pro všechny vyšly v mutaci s podtitulem

50 Pasák, T. – Pasáková, J. (ed.): *Český fašismus 1922–1945*, s. 174.

51 Gustav Winter vyjádřil své pochybnosti vůči komunistické linii, které popsal ve svém článku v Přítomnosti. „Ve všech zemích podnikají právě komunistické strany velikou akci za jednotnou frontu se stranami socialistickými dovolávající se francouzského příkladu.... Teoretickým vodítkem je usnesení loňského sedmého sjezdu Komunistické internacionály, jenž stál celý pod dojmem nebezpečí, které hrozilo sovětskému Rusku z Německa a Polska na západě, z Japonska na východě. Nejlepší ochranou sovětského Ruska bylo zachování demokracie v těch zemích, kde ještě nebyla zničena. Nejlepším prostředkem k tomu se zdála sjezdu jednotná fronta. A to tím spíše, že touto cestou bylo možno zabít dvě mouchy najednou, dostat se do přímého kontaktu se socialistickými stranami a pokoušet se působit na jejich masy. Jednotnou frontu nabízel komunisté socialistickým stranám už ovšem dávno předtím, ale netajili se svými skutečnými úmysly. Šlo prostě o to, ovládnout socialistické strany. Šlo tentokrát o něco jiného?... Ve Španělsku pomáhali komunisté rozkládat socialistickou stranu a jejich agitace měla vliv hlavně na socialistickou mládež – ta se již odtrhla od své strany a provedla fúzi s mládeží komunistickou. Oslabujíc takto socialistickou stranu, oslabovala španělská strana komunistická zároveň onu „lidovou frontu“, která vyhrála letos v únoru a zbavila Španělsko vlády klerikálně-fašistické. Nynější otřesy ve Španělsku a odboj generality, vychází právě z toho, že reakci roste nová odvaha tímto rozkladem nejsilnější složky Lidové fronty. Proč jednala španělská komunistická strana takto radikálně, opakujíc chyby komunistů v jiných zemích před pádem demokracie, kdežto komunistická strana ve Francii podává vzor státnické umírněnosti? Prostě proto, že pro bezpečnost sovětského Ruska vypadá jako lhostejné, co se děje ve Španělsku, neboť Španělsko levé ani pravé nepůjde sovětskému Rusku v případě potřeby na pomoc“. V závěru článku autor vyjádřil pohled na KSČ a její nový přístup „Je-li komunistický obrat k demokracii skutečně upřímný a trvalý, měl by se projevit nejprve tam, kde mohou komunisté snadno provést, to jest v programu a organizačním řádu komunistických stran samých. Po této stránce neudělali komunisté nic, co by mohlo vzbuzovat důvěru. Z jejich programu nezmizela diktatura proletariátu ne v tom smyslu, který dává tomu pojmu Marx, ale v tom, v kterém byl v sovětském Rusku uskutečněn, a nevzdali se cíle stát se monopolní stranou podobně, jako je tomu v Rusku.“ (Winter, Gustav: *Z tajů jednotné fronty*. Přítomnost 13, 1936, č. 36, s. 565–568).

52 Pod tlakem událostí komunisté v čele s Gottwaldem v období od roku 1936 do Mnichovské dohody v roce 1938 částečně potlačili své požadavky na třídní boj a prezentovaly nutnost obrany samostatného Československa (Zinner, Paul: *Communist Strategy and Tactics in Czechoslovakia, 1918–48*. New York 1963, s. 55–56).

53 Reiman P.: *Dějiny KSČ*, s. 361–362.

„Zvláštní vydání pro živnostníky“. Mezi řadou hesel lze číst: „Až si živnostníci, dělníci, rolníci podají ruce, spojí se v Lidovou frontu, bude jinak, bude lépe!“⁵⁴

Činnost KSČ byla v tomto zlomovém období poznamenána absencí Klementa Gottwalda. Od květnového zasedání ÚV do podzimu přebýval opět v Moskvě. Jedním z možných důvodů byly probíhající stalinské čistky v řadách Kominterny, které měly absolutní přednost před děním v jednotlivých sekcích. Zvláštní komise ustanovená plénem VKS(b) v čele s Dimitrovem měla uskutečnit důkladnou očistu v rámci EKI a zabránit tak podvrtné činnosti a protisovětské špionáži. Výsledkem bylo odstranění šedesáti pěti zástupců národních sekcí z řad Kominterny⁵⁵ a další vlna strachu. Sovětský svaz již pro zahraniční komunisty nebyl zdaleka bezpečným azylem v případě jejich stíhání v domovské zemi.

Zahraničněpolitická a vnitropolitická situace se stále zhoršovala a výrazných úspěchů nezaznamenala ani Lidová fronta. Úmrtí T. G. Masaryka v září 1937 předznamenalo blížící se konec prvorepublikového Československa, ale také vzvedlo vlnu odhodlání bránit samostatnost republiky. Masaryk byl bezesporu ztělesněním československé státnosti a bez ohledu na jeho ústup z politického života byl až do své smrti stále respektovanou osobností. Za situace, kdy politické dění v rámci Evropy ohrožovalo samu existenci nezávislého a demokratického Československa a zahraničně politická témata se stala ve svém důsledku vnitropolitickými, mohla být tato ztráta paradoxně podnětem ke spolupráci v řadě ohledů protichůdných táborů. Státní pohřeb se změnil v manifestaci jednoty a odhodlání pokračovat v demokratickém odkazu jednoho ze zakladatelů samostatného státu. Bylo otázkou, jakou taktiku zvolí komunisté, kteří v předešlých letech velmi často nešetřili útoky na samotné principy demokratického státu a jeho představitelů včetně T. G. Masaryka. Vedení KSČ si bylo dobře vědomo popularity T. G. Masaryka a značného potenciálu, který by v případě změny rétoriky mohli komunisté použít ve snaze navázat spolupráci s ostatními politickými subjekty za účelem jejich následného zapojení do konceptu Lidové fronty. Komunisté se přihlásili k Masarykovu odkazu, ale také neopomněli prezentovat část jeho postojů v souladu s aktuální politikou strany. Umírněná rétorika KSČ umožnila začlenit jeho odkaz do konceptu boje proti fašismu a na ochranu republiky. „Dnes stojíme s úctou nad hrobem heroického bojovníka, který celý život bojoval proti duševnímu i fyzickému násilí a za demokracii. Stojíme nad hrobem muže, jemuž podobní přicházejí jednou za dlouhá staletí. A právě dnes, kdy reakce a fašismus kují pikle proti demokracii a samotné existenci naší republiky, potřebuje pracující lid takových bo-

54 Zvláštní vydání pro živnostníky. Haló noviny 5, 1937, č. 110, s. 1–2.

55 Firsov, Fridrikh: Dimitrov, the Comintern and Stalinist Repression. In: McLoughlin, Barry – McDermott, Kevin (eds.): Stalin's Terror: High Politics and Mass Repression in the Soviet Union. New York Palgrave Macmillan UK 2004, s. 75.

jovníků, jakým byl prezident T. G. Masaryk,⁵⁶ četli čtenáři na stránkách Rudého práva. Komunisté aktivně hledali a vytvářeli možné paralely a odkazy mezi ideou komunismu, historickým odkazem a masarykovskými ideály. „Právě marxisticky školené a třídně uvědomělé dělnictvo bylo vždy vědomo, že T. G. Masaryk je povolán hrát čelnou úlohu v osudech národa, zápasícího o své novodobé uplatnění. Neboť na rozdíl od jiných našel T. G. Masaryk smysl českých dějin ve velkých ideách lidského pokroku, v demokracii a v humanitě. Jako demokrat a humanista navazoval Masaryk přímo na velkou historickou minulost českého národa, na Husa, Komenského, stejně jako na pokrokové ideály doby probuzenecké, doby Havlíčkovy atd.“⁵⁷ Komunisté neváhali bezostyšně sami sebe prezentovat jako nositele Masarykova odkazu: „A z celého díla Masarykova také jasně plyne, kdo se smí hlásit k jeho dědictví: jen ten, kdo jako on jde zcela reálně a neúchylně za dalším kulturním povyšováním člověka, za uskutečňováním humanitních ideálů, za osvobozením člověka. Ne ten, kdo stojí, ale ten, kdo jde vpřed.“⁵⁸

Na sklonku roku 1937 se vrátil Gottwald z Moskvy a ve svém projevu na prosincové schůzi v pražské Lucerně konstatoval, že získal patřičný rozhled. Československo bylo dle jeho slov ochráncem nejdůležitějšího úseku mírové fronty. Neopomněl připomenout požadavek na zrovnoprávnění a odstranění diskriminace KSČ ve srovnání s ostatními politickými subjekty a samozřejmě důležitost konceptu Lidové fronty.⁵⁹ Obzvláště v období od podzimu 1937 do podzimu 1938 byla naléhavost vytvoření Lidové fronty zdůrazňována v rámci stranických schůzí a stala se nedílnou součástí jejich programu.⁶⁰

Závěrečný úsek existence prvorepublikového Československa byl ve znamení řady krizových událostí, jejichž vývoj a směřování bylo často těžké až nereálné výrazněji ovlivnit ze strany vlády, úřadů nebo politických stran, komunisty nevyjímaje. Vztahy Československa se sousedními státy (s výjimkou Rumunska) byly v tomto období velmi problematické až nepřátelské a jejich národní komunistické strany byly mírně řečeno v defenzivě (v Německu, Rakousku a Maďarsku komunistické strany již oficiálně neexistovaly). V Moskvě probíhaly nadále stalinské čistky, a doposud privilegovaní straníci byli odsuzováni v rámci exemplárních procesů. Na řadu odsouzených měla své vazby i část československých komunistů. V březnovém procesu proti „Bloku pravých a trockistů“ byly velmi důležitou sou-

56 Mikulíček, Vítězslav: T. G. M., přítel a „přítel“. Rudé právo 1937, č. 219, s. 2.

57 Kopecký, Václav: Komunisté a T. G. M. Rudé právo 1937, č. 220, s. 1.

58 Fučík, Julius: O jeho tradici. Rudé právo 1937, č. 221, s. 1.

59 Gottwald, K.: Deset let, s. 147–155.

60 Malá, Irena – Života, Jiří (ed.): Policejní relace o schůzích KSČ z let 1921–1938: Katalog k signaturám P 73/31 a P 87/23 z fondu Presidium policejního ředitelství Praha. Část 2, Období 1933–1938. Praha 1963, s. 646–666.

částí obžaloby i údajné vazby obžalovaných na cizí nepřátelské státy.⁶¹ Spolupráce mezi komunisty a zbytkem společnosti se v tomto období rozvinula zejména na základě společných aktivit a projevů vzájemných sympatií bez ohledu na direktivy spojené s konceptem Lidové fronty, nehledě na snahy o jejich řízení vedením komunistické strany a za dohledu představitelů Kominterny. Na sklonku existence samostatného Československa se stali komunisté v řadě oblastí rétoricky neaktivnějšími obránci samostatnosti a svým postojem získali bezesporu i sympatie části společnosti.

Závěr

KSČ byla nedílnou součástí stranického systému první republiky, ale také ztělesněním antisystémové strany, která byla jeho destabilizujícím prvkem. Klíčový pro vývoj a profilaci strany byl bezesporu její vstup do řad Kominterny se sídlem v Moskvě v roce 1921. Účast v této organizaci byla podmíněna bezodkladným přijetím základních podmínek vytvářejících přímou závislost a podřízenost moskevskému vedení, které reprezentovalo nejen zcela jinou ideologii, ale také prosazovalo ekonomické a politické zájmy Sovětského svazu. Jednotlivé členské strany se tak staly pouhými sekcemi, jejichž primárním úkolem bylo vykonávat politiku ústředního vedení. Českoslovenští komunisté při plnění jednotlivých usnesení Kominterny a EKI velmi často aktivně vystupovali proti existenci samotného Československa a jeho demokratickým základům. Nejen řadoví komunisté a intelektuálové byli v období první republiky postaveni před dilema, zda mají podpořit demokratický systém nebo být věrni stranické linii Kominterny bez ohledu na její antisystémovost a odtrženost od mezinárodní a vnitropolitické reality. Problém nejednoznačnosti a chaotičnosti jednotlivých direktiv i dlouhodobých politik, mezi které patřily i významné koncepty jednotné a Lidové fronty, doplňoval, umocňoval a komplikoval i vnitrostranický boj o moc.

Období lidových front má své nezastupitelné místo nejen ve vývoji Kominterny, ale také v historii KSČ. Po VI. kongresu Kominterny v roce 1928 a jeho oficiálním potvrzení správnosti bolševického „obratu doleva“ a následném V. sjezdu KSČ, který definitivně přijal bolševické metody a rétoriku, znamenal koncept lidových front zásadní obrát v politice. Bez ohledu na změnu v kurzu Kominterny a jejích sekcí však zůstával nadále stále stejný cíl v podobě nastolení diktatury proletariátu. Lidové fronty byly pouhým krokem na této cestě. Pro československé komunisty znamenalo přijetí politiky Lidové fronty ideové ospravedlnění řady kroků, které již v první polovině třicátých let komunisté zejména na nejnižší stranické úrovni uskutečnili. Řada členů strany stále více vnímala zásadní rozpory mezi realitou a oficiální linií strany, která doposud vedla do větší izolace

61 Nedvěd, František: *Jasná fronta proti oportunistům*. Praha 1938, s. 5.

a způsobovala marginalizaci KSČ. Oficiální přijetí strategie lidových front moskevským vedením Kominterny umožnilo komunistům pozměnit a opustit nejradikálnější bolševickou rétoriku. Částí obyvatel přestala KSČ být postupně vnímána jako antisystémová strana a stala se v mnoha ohledech akceptovatelnou a hodnou jejich podpory. Hlavní roli hrála stále se zhoršující mezinárodní a vnitropolitická situace, za které na sklonku existence samostatného Československa byla ochotna spolupracovat s komunisty i řada představitelů a členů ostatních, zejména socialistických politických stran, a to bez ohledu na skutečnost, že k zásadní změně charakteru samotné KSČ nedošlo.

Konec První republiky zastihl komunisty jako jedny z neaktivnějších obránců republiky. Důvodem však nebylo jejich ztotožnění se s ideály a systémem první republiky, proti kterému aktivně vystupovali po většinu své existence. Ke změně byli donuceni mezinárodním a domácím politickým vývojem a v neposlední řadě i na základě požadavků moskevského vedení Kominterny, jejíž byli národní sekci. Komunistická strana získala v tomto období bezesporu řadu zkušeností a poznatků, mimo jiné o strategiích oslovení mas. Klíčem bylo zastřetí radikálních bolševických a antisystémových postojů, internacionalismus byl oslaben ve prospěch nacionálního cítění. Nezastupitelné místo v tomto konceptu mělo i zastřešení v podobě Lidové fronty pod zásadním vlivem komunistů. Po konci druhé světové války se KSČ dále navenek profilovala v podobě strany pro všechny ochránce národa a budovatele republiky. Plně zúročila své zkušenosti s obdobím lidových front s maximálním využitím mezinárodní a vnitropolitické situace.

The Popular Front and its Real Form in Czechoslovakia

In the interwar period, the Czechoslovak Communist Party was one of the stalwart national sections of the Comintern. Despite the large fluctuation in its membership base, it was one of the major Communist parties, and in the early 1930s, together with the French Communists, it was one of the most numerous sections. On the domestic political scene, the Czechoslovak Communists were among the established parliamentary political parties. Especially in the Czech lands, the Communist Party achieved significant results in the parliamentary elections which allowed it to influence and – in particular – destabilize the political scene since the Communist Party undoubtedly represented an anti-systemic party within the First Czechoslovak Republic regardless of the changing intensity of such manifestations. The Communist International and its Moscow leadership had a fundamental influence on the policies of the Czechoslovak Communists. Individual directives and concepts fundamentally influenced the party's affairs. The concept of the Popular Front was one of the main policies of the party. Interpretation and implementation of this policy was ambiguous and often resulted in contradictory interpretations. In spite of these facts, the Popular Front was in many respects a major turning point but the important fact was that the aim of the dictatorship of the proletariat remained unchanged. Being under the influence of domestic and foreign situation and backed by the Popular Front policy, Czechoslovak Communists in the 1930s managed to gradually address a considerable part of the society. The reason for the success was concealing their anti-systemic attitudes accompanied by populist approach and, last but not least, an appeal to national awareness. The active support of the Popular Front policy and its commitment to the Comintern also made it possible to maintain the favour of the Moscow leadership. The future after World War II demonstrated how effective such an approach was.